

Näkökohtia julkisoikeuden alaan kuuluvasta väitöskirjatyöstä

Timo Oksanen

1. ARTIKKELIARVIOINNIN TIETEENFILOSOFINEN »HYPOTEESI»:

»Jos »empiria» ymmärretään Husan tavoin laajaksi ja monitasoiseksi ilmiöksi ja mikäli samalla hyväksytään ns. ontologinen adekvaattisuuden periaate, normatiivisen elementin omaavaa oikeutta voidaan tutkia Husan esittämällä tavalla »empiirisinkin menetelmin».

Seuraavassa puretaan yllä oleva teesi Jaakko Husan väitöskirjaa koskeviksi **huomautuksiksi**. Kirjoituksessa ei pyritä tämän laaja-alaisen väitöskirjan systemaattiseen kokonaisarvioon tai edes läpileikkaukseen työstä. Sen sijaan keskitytään eräiden olennaisiksi katsottujen kysymysten käsittelyyn. Arvio kohdistuu erityisesti Husan tavoittelemaan »metodologisen ohjelman luomiseen julkisoikeudellisen oikeusdogmatiikan kehittämiseksi, ennen muuta siten, että katseet käännetään entistä enemmän empiriaan ja muiden yhteiskuntatieteiden suuntaan» (Klami 1995 s. 1). Kirjoituksen lähtökohtana on empiirisen tutkimusotteen soveltamisesta oikeusdogmaattiseen tutkimukseen (jäljempänä epävir. »odt») muodostuva potentiaali ja problematiikka. Molempiin paneudutaan erityisesti Husan väitöskirjan tarjoamin välinein.

2. EMPIIRISEN TUTKIMUSOTTEEN MAHDOLLISUUKSISTA OIKEUSDOGMAATTISESSA TUTKIMUKSESSA.

Aulis Aarnio on toisinaan osuvasti havainnollistanut oikeudellista tulkintaprosessia tulkintapeliksi. Tulkintapelin perusteita, oikeus- ja informaatiolähteitä, Aarnio on vertauksessaan kuvannut oikeudellisen tulkintapelin **nappuloiksi**. Mikäli empiirinen tutkimusote luo edellytykset »oikeuspelin nappuloiden» kokoamiselle ja analysoimiselle systemaattisesti ja kontrolloituvasti, ao. tutkimusote palvelee tulkintaprosessin rationalisointia syvällisessäkin merkityksessä. Parhaimmillaan

ao. tutkimusote palveleekin juuri erilaisen havainnoitavissa olevan oikeudellisen tulkintamateriaalin keräämistä, systematisoimista, analyysia ja raportointia ohjaavana apuvälineenä. Empiirinen tutkimusote lisää tulkinta-aineistosta tehdyn analyysin arvioitavuutta, toistettavuutta, selkeyttä, luotettavuutta ja perusteltavuutta (s. 196, 217–218, 239). Sen avulla voidaan tavoitella uuspositiivisin suhteellisen kestäviä arvoja: mm. käsitteellistä täsmällisyyttä ja intersubjektivistä testattavuutta (Wienin piirin ns. 3. dogmista ks. Niiniluoto & Saarinen 1986 s. xiv, ks. kuitenkin myös Koskiahho 1990 s. 96–101).

Kyseisten arvojen pohjalta – tai ko. arvojen saavuttamiseksi – tutkimusotteen vahvuudet on jäljitettävä erityisesti helposti **kvantifioitavissa** oleviin nappuloihin (oikeuslähdeaineistoon), erityisesti (lainkäyttö)viranomaiskäyttämiseen. Tutkimusotteen mahdollisuudet ulottuvat kuitenkin ainakin osaksi myös vaikeammin kvantifioituviin oikeus- ja informaatiolähteisiin. Suppeampaa aineistoa (esim. lainvalmisteluasiakirjojen lausumat, lakitekstin lausumat) voidaan systematisoida ja analysoida dokumenttitutkimuksen keinoin ja yleisemminkin laadullisin menetelmin (mm. sisällön erittely).

Empiirinen tutkimusote mahdollistaa siis oikeusdogmaattisen tulkintapelin nappuloiden, oikeuslähteiden, tulkintapeliin käyttöön mobilisoimisen systemaattisemmin ja kontrolloituvammin kuin esim. »peukalotuntumalla» tapahtuva oikeuslähteiden identifioiminen. Näin se mahdollistaa myös niihin sisältyvän informaation tehokkaamman hyväksikäytön.

Husa samastaa havainnon oikeudelliseen tulkintaan (s. 235). Tällöin on vaarana nappuloiden sekaantuminen niiden käyttösääntöihin ja jopa pelin tulokseen.

Itse näkisin tarkoituksenmukaisemmaksi ymmärtää asian niin, että »oikeudellinen havainto» kohdistuu tulkintaprosessin lähtökohtaan (Martin Scheininin terminologiassa **normifragmenttiin**), pelinappuloihin em. merkityksessä, eikä prosessin päätökseen, **oikeaan tulkintaan**, tai edes prosessin »välipäätökseen», (mihin tahansa) tulkin-

taan. Näin voidaan osaksi rajoittaa merkityshavainnon käsitteen käyttöä ja samalla rajoittaa tämän hieman skisofreenisen käsitteen kantamaa teoreettista problematiikkaa. Tulkintaprosessin lopputuloksena on tulkintaväite, – hypoteesi tai teoria voimassa olevan oikeuden sisällöstä tietyssä tapauksessa. Merkitys- ja tulkinta(lause), oikea tai väärä, on siis tulkintaprosessin lopputulos, prosessin, jossa havaitsemisen kieli ja sillä ilmaistut entiteetit (nappulat) tulkintasääntöjen (pelisäännöt) avulla muunnetaan ymmärtämisen kielelle (tulkintapelin lopputulos), eli tapahtuu tulkinta (esim. Koskiahho 1990 s. 43). Yleisstatukseltaan tulkintalause on teorialause, ei havaintolause, riippumatta siitä, onko siihen edetty korrektilä (oikeudellista) tulkintaa ohjaavien sääntöjen mukaisesti. Jotta kyseessä olisi oikeudellinen tulkinta (peli), jo tulkintaprosessin lähtökohta (pelinappulat) on identifioitava teorian perusteella (Husan tarpeelliseksi toteama esiyymmärrys). Tulkintapelin lopputulokseen on lisäksi edettävä tiettyjen paradigmaattisten (peli)sääntöjen avulla.

»Tulkintapelin nappuloiden» käyttöä ohjaavia tulkintateorioita Aarnio on havainnollistanut »tulkintapelin säännöiksi». Tältä osin empiirisen tutkimusotteen mahdollisuudet odt:ssa tiivistyvät kahtaalle: a) lain tavoitteellista tulkintaa palvelevaan havainnointiin ja b) tulkintavaihtoehtojen faktisten seurausten analyysiin (s. 264, myös av. 278). Näihin palataan vielä tarkastelun loppupuolella.

Jo tässä – positiivisessa ja tavallaan positiivisessakin – tarkasteluyhteydessä on syytä rekisteröidä ensinmainitun »metodin» (a) sisällön tietty epämääräisyys oikeudellisten »pelinappuloiden» ja niitä koskevien tulkinta- ja merkityslauseiden yhteydessä ja samalla sen heuristinen tyhjyyd/avoimuus. Empiirinen tutkimusote ei näyttäisi tuovan – eikä se oikeudellisen »havainnoinnin» teoriapitoisuuden huomioiden voikaan tuoda – mitään varsinaisesti sisällöllisesti uutta oikeudelliseen ratkaisuheuristiikkaan. Sen hyödyt ja legitiimi käyttöala rajoittuvat ao. metodin ulkopuolisiin sääntöihin sisällöllisesti ohjautuvan oikeudellisen ratkaisuheuristiikan ulkoisten puitteiden rationalisointiin.

Jälkimmäisen (b) osalta on syytä todeta seuraamusharkinnan ja ns. reaalistien argumenttien materiaalis-oikeudellinen tärkeys, mutta samalla myös niiden formaalis-oikeudellisesti skandinaavisessa oikeuslähdeopissa edelleen varsin vaatimaton asema. Teleologisia ja seurausargumentteja sisältävien oikeuslähteiden (pelinappuloiden) yleinen oikeuslähdeasema on edelleen heikohko (vrt. esim. Tolosen 1988 s. 183 oikeus-

periaatteiden vastaavasta muodollisesta asemasta esittämään). Tällöin ao. pelinappuloiden käytösääntöjen empiiriseen metodiin nojautuva rationalisointi- ja täydennystyö on (nimenomaan odt:ssa) – paitsi hyödyllistä ja arvokasta – myös merkittävien rajoitusten alaista. Tätä käsitellään hieman systemaattisemmin ja eri aspektista vielä kirjoituksen loppupuolella, jossa huomioidaan avarretaan myös odt:n ulkopuoliseen oikeus-tutkimukseen. Vaikka näin tietyllä tapaa tuleekin olla – metodin tulee olla ainakin eräässä tärkeässä mielessä alisteista kohdetta koskevalla teorialle – kyseinen työ on joka tapauksessa tärkeää ja epäilemättä myös uusia mahdollisuuksia avaavaa työtä.

Empiiristä tutkimusotetta odt:ssa hyödynnetäessä tulkinta-aineiston ekstensio ja relevanssi tulee siis arvioida »teoriapitoisesti», vallitsevan oikeuslähdeopin pohjalta. Tämän ja skandinaavisen oikeuslähdeopin huomioiden voidaan edellä empiirisen metodin mahdollisuuksista odt:ssa yleisesti esitettyä avartaa vielä sääntely- ja normiteoreettiselle tasolle: empiirisen tutkimusotteen mahdollisuudet painottuvat erityisesti sellaiseen (varsin yleiseen) sääntelytyyppiin, joissa lainsäätäjät asettaa viranomaisille normatiivisen toimintamallin kvalifioimalla ne yhteiskunnalliset seuraukset tai vaikutukset, joita lain soveltamisesta tulee/ei saa syntyä (esim. »esim. MaL 11,4 §: lupamääräyksistä ei saa aiheutua hakijalle kohutonta haittaa»).

Empiirisen tutkimusotteen mahdollisuuksia odt:ssa on syytä tarkastella myös avarammin tutkimuksen teorian tasolla, odt:lle »soveliaan» tutkimusotteen näkökulmasta. Tieteellisten (so. odt:n esittämien) oikeuslauseiden (siis oikeuspelin oikeaa lopputulosta koskevien väitelauseiden) tyypillinen status merkitys- ja tulkintalauseina tekee od-tutkimuksesta tulkintatiedettä riippumatta siitä, mihin tieteenfilosofiseen »kotiin» se tieteenfilosofiset juurensa kokonaisuudessaan jakaa tai suuntaa (ks. Aarnio 1994 s. 12–13). Vaikka Husa saakin lievää kritiikkiä oikeuslähdeopillisten tarkastelujen vähäisyydestä (Klami 1995 s. 13–14) hän painottaa useaan otteeseen empiirisen tutkimusotteen hermeneuttiselle perustiedonintressille alisteista luonnetta odt:ssa (s. 238, s. 264). Tämä alisteisuus ilmenee mm. ao. tutkimusotteen käyttöalan rajaamisessa lähinnä yksittäiseen tutkimukseen ja jopa tutkimuksen osatehtävään (s. 250). Husan tavoitteena on yleisemminkin holistisen perusasenteensa (s. 14, s. 266) mukaisesti oikeusdogmaattisen tutkimusotteen avartaminen normatiivis-realistiseksi (s. 265), ei sen supistaminen.

Perusluonteeltaan hermeneuttista tulkintaprosessia rationalisoivaksi apuvälineeksi rajoitettunakin empirinen tutkimusote mahdollistaisi monia tärkeitä etuja, joilla on avara **tieteensosiologinenkin** ulottuvuus. Empiirinen tutkimusote mahdollistaisi lainkäyttöviranomaisiin ja muihin auktoireihin tukeutuvan argumentaation vähentämisen (s. 247). Yhteisen kielen ja metodin myötä juridisen argumentoinnin tietoperusta syvenisi yleisen yhteiskuntatiedon suuntaan (s. 168 ss.). Samalla argumentoinnin kohdeauditorio laajeni oikeustutkijoista muiden yhteiskuntatieteilijöiden ja kansalaisten suuntaan (s. 220–221).

Huolimatta tietynlaisesta viehtymyksestä empiiriseen tutkimusotteeseen ja erityisesti kvantitatiivisiin menetelmiin Husa ei tarjoa empiiristä tutkimusotetta ainoaksi ratkaisuksi odt:n metodisiin ongelmiin (ks. esim. s. 250 av. 227, s. 267). Edettäessä tieteensosiologiselta tasolta tieteenfilosofian suuntaan on todettava, että empirismin sijasta Husan keskeisidea näyttäisi sittenkin olevan yleisempi **tieteellisyyden vaaliminen**: pyrkimys etsiä tilaa tieteellis-kriittiselle metodille odt:ssa (s. 166, s. 203–204, s. 280).

Tämän taustalla on Husan suorittama traditionaalisen oikeusdogmatiikan metodin kyseenalaistaminen. Laajahkossa tarkastelussaan Husa luonnehtii odt:n metodia mm. auktoriteetteihin (so. auktoriteettihakuisuuteen s. 247), sormenpääntumaan (s. 202), mystiikkaan (s. 246–247), sivistyneeseen arvaukseen (s. 261) ja intuitioon (s. 264) viittaamalla. Tieteellisyyden vaalimistavoitteesta huolimatta Husan päähuomion kohteena ovat empiirinen tutkimusote ja erityisesti kvantitatiiviset menetelmät taustafilosofioineen. Kysymyksessä ovat suunnat, joilta tieteellisyyttä on suomalaisessa tiede- ja filosofiyhteisössä traditionaalisismin ja ehkä toistaiseksi myös tuloksellisimminkin etsitty (von Wright 1986 s. 251). Tämä koskee osaksi – tosin selvästi rajoitetummin – myös oikeustutkimusta (s. 60), jossa etsintä on kuitenkin yleensä tapahtunut Husaa olennaisesti vähemmän reflektoidusti; poikkeuksiakin on. Metodien kehitystä ovat silti luonnollisesti ohjanneet merkittävästi muutkin kuin tieteen sisäiset seikat (vrt. Klami 1995 s. 10–11 ja seikkaperäisesti Galtung 1977 passim.).

Husan em. terminologiassa oikeusdogmatiikka siirtyisi siis vähitellen tietoisesti ja reflektoidusti **metodisesti** metafysisestä ja mystisestä tieteelliseen vaiheeseen. Vaikka »comtelainen» kielikuva (tai paremminkin TO:n hieman leikillinen tulkinta siitä) onkin tässä yhteydessä kiehtova, on syytä erikseen todeta, että Husan konstruktio ei merkitse erittelemätöntä tieteenfilosofisen positi-

vismin – edes uuspositivismiin – tieteenihanteiden hyväksymistä (esim. s. 238–239, 244 myös av. 204, metodologisen monismin torjumisesta myös s. 255 ja 264). Husa korostaa tietyllä tapaa eri tieteenalojen yhteyttä. Se tapahtuu kuitenkin (Universitas) hengessä, jolle kohteeseen ennalta voimakkaasti sitoutunut metodinen asenne (esim. metodologinen monismi) on vieras (s. 266).

Vaikka Husa rajaakin tarkastelunsa perusteella (s. 196 ss..) yllä mainitut tavoitteet ns. tieteelliseen oikeusdogmatiikkaan, ne ansaitsevat tieteensosiologisesti ja – filosofisesti koko oikeus/yhteiskuntatutkimuksen auditorion tuen. Näin on siinäkin tapauksessa, ettei ao. tutkimusotetta tyystin ongelmattomana kaikilta osin pitäisikään. Ideaaliauditorion, **rationaalisten ja valistuneiden yksilöiden muodostaman argumentoinnin** kohderyhmän näkökulmasta, tilanne on hieman monimutkaisempi. Tähän liittyviä kysymyksiä tarkastellaan kirjoituksen loppupuolella.

3. EMPIIRISEN TUTKIMUSOTTEEN ONGELMISTA OIKEUSDOGMAATTISESSA TUTKIMUKSESSA

3.1. Empiirisen tutkimusotteen asettaminen Husan tavoin oikeustieteen metodisen avartamisen polttopisteeseen voi kaikesta arvokasta ponnistelusta huolimatta johtaa yhteiskuntatieteessä 1970-luvulla kritiikin kohteeksi nousseen »metodifetisismiviruksen» (vrt. s. 266) leviämiseen myös oikeustutkimukseen. Positivisille ominaisen **metodikakeskeisyyden** (esim. Adorno 1991 s. 152) vanavedessä esiintyy lieveilmiöitä. Lopputuloksena on helposti jonkinasteinen reflektoitumaton tila: jonkin spesifin tieteenalan/-ihanteen kannalta tarkasteltuna sofistikoituneiden menetelmien muuntuminen metodisiksi käenpojiksi, apuvälineestä (s. 259 ss.) itsetarkoitukseksi, joka ohjaa ja vinouttaa tutkimusta eri tavoin (vrt. s. 251–252).

Mahdollisia ongelmia tai riskejä ei tarvitse spekuloida. Niitä voi yleisesti jäljittää jo klassikoihin (esim. Aristoteles 1981 s. 31, Adorno 1991 s. 147 ss.), mutta myös (muihin) kriittistä itsereflektiota suorittaneisiin yhteiskuntatieteiden metodologeihin, esim. Eskolan tuoreisiin kirjoituksiin (esim. 1994 erit. 28 ss.). Myös Kasvion kirjoitus viittauksineen harjoitetun sosiologisen tutkimuksen jäämisestä esitieteelliselle narratiiviselle asteelle muodostaa mielenkiintoista, joskaan ei suinkaan yksikäsitteistä, tulkinta-aineistoa Husan metodo-

logisille tarkasteluille (1994 s. 125 ss., ks. myös Anttiroiko 1993 s. 95 ss.).

Muilta tieteenaloilta voidaan viitata Juntusen ja Mehtosen yleisesti esittämään (1977 esim. s. 118–119), kasvatustieteen osalta esim. Niinistön esittämään (1981 s. 2–3), hallintotieteiden kohdalla taas esim. Ahosen tuoreeseen pessimismiin liittyen opettajilta: Sinkkoselta ja Heiskaselta saatuun opetukseen ao. tieteenalan metodologisesti holstisesta (ts. dualistisesta) luonteesta (1994 s. 130). Lisäksi – edelliseen liittyen – voidaan viitata ainakin lähtökohtaisesti arvo-orientoituneen ja monitieteisen luonteen omaavan arviointitutkimuksen paradigman piirissä suoritettuihin arvioihin (esim. Chen 1990 erit. s. 23 ss. sekä vahvan positivistisen evaluaatiokulttuurin yleisempien vaikutusten näkökulmasta Sinkkonen & Kinunen 1994 s. 51–52 ja s. 124–125). Avarasti ymmärrettyinä postivistisen filosofian ongelmista (mm.) nousevia metodologisia siirtymiä on tietenteoreettisella tasolla tarkastellut mm. Koskiahon (1990 s. 18, 34 ss., 51, vrt. Anttiroiko 1993).

Miksi hermeneuttiseen traditioon sidoksissa olevat od-tutkijat välttäisivät empiirisen tutkimusotteen positivistisen imun muita tieteenaloja paremmiin? (ks. myös Suomen Akatemia 1993 s. 102 suomalaisen oikeustieteen positivistisesta painolastista, Mikkola 1994 erit. 7–9). Toisaalta od:t:n vahva analyttis-hermeneuttinen traditio saattaa luoda oikeustutkijoille myös tietynlaisen »immunitetin» yltiöpositivismiin – joskin samalla epäilemättä myös tarvetta irtiottoihin ao. traditiosta. Yllä ei viitata siihen, etteikö Husa – ja muutkin ao. tutkimusotetta oikeustutkimuksessa vakavissaan kehittäneet tutkijat – tiedostaisi empiiriseen tutkimusotteeseen yleensä ja erityisesti oikeustutkimuksessa liittyviä ongelmia (ks. yl. 192 ss. ja erit. s. 245 ss., 259 ss.).

Empiirisen tutkimusotteen ongelmia tulee luonnollisesti arvioida modernin empiirisen paradigman lähtökohdille oikeutta tehden (ks. s. 282 av. 9). Ongelmat tulee myös suhteuttaa muiden kuin empiirisen tutkimusotteen ongelmiin (kapea-alaisuus ym.) ja varsinaisten tieteellisten metodien puuttumisen ongelmaan. Husa suuntaakin väitöskirjansa keskeisen ponnistuksen näihin liittyvien kysymysten tarkasteluun (kootusti s. 259 ss. ja s. 264 ss.). Hän suorittaa tällöin työn, jonka haasteellisuus on tarpeen yhtä hyvin oikeus-(tieteen) filosofisesti kuin – sosiologisestikin rekisteröidä (vm. näkökulmasta esim. Galtung 1977 s. 30–31, Turunen 1988 s. 126).

3.2. Jatkotarkastelun fokusointi. Metodologian arvioinnin yleis- lähtökohta on sen sopeutuminen tutkimuskohteen ontologiaan (vrt. Back-

man 1992 s. 101, Koskiahon 1990 s. 7–8). Kuten Husa (s. 242, myös s. 251 av. 231) huomauttaa, käytettyjen metodien tulisi olla sidoksissa siihen, mitä oikeuden osiota tutkimme. Edellä mainittuja vaatimuksia on toisinaan yleisesti kuvattu ontologisella adekvaattisuuden periaatteella: tutkimuskohdetta tulee lähestyä kokonaisuutena (ks. s. 14) ja sitä tulee tutkia sen (koko) luonteelle oikeutta tekevin tutkimusmenetelmin, vääristämättä kohdetta virheellisellä, esim. liian kapea-alaisella, tutkimusvälineistöllä (esim. Anttiroiko 1993 a s. 9). Mikäli tästä vaatimuksesta luovutaan, seurauksena on eklektismiksi (ao. termi usein negatiivisella konnotaatiolla ladattuna, Backman 1992 s. 15–16, vrt. Hilpelä 1986 s. 180) luonnehdittu metodologinen tilanne (s. 276).

Eklektismiprobleemaa on yleisellä tasolla käsitelty mm. Galtung. Galtung asettaa yhteiskunnan rakenteen, tieteellisen struktuurin ja teoreettisen struktuurin keskinäisyhteyteen ja luonnehtii liberalistiselle yhteiskunnalle ominaista (II) mallia siten, että yhtenäisen teorian sijasta vallitsee pluralistinen ja eklektinen tilanne: teorit voidaan koota löysästi yhteen (vastaavasti lähinnä postmodernin tieteen näkökulmasta Koskiahon 1990 s. 8, 53–54, 72–73, ja 78 ss., erit. s. 86, Anttiroiko 1993 s. 100).

Galtung näkee ko. tilanteessa sovellutusarvoa myös Nils Bohrin komplementaarisuusfilosofialle (1977 s. 31, ks. myös von Wright 1987 s. 91). Hän lähestyy trilateraalisen tiedekonseption ongelmia kuitenkin myös vahvalla omintakeisella panoksella. Galtung hakee tiedekonseptionsa eri osiot (empirismi, konstruktivismi, kritisismi) yhteensovittavat ulottuvuudet mm. ajasta (nykyinen, ennakoitu ja preferoitu todellisuus voivat toteutua eri ajankohtina) ja maailmantiloista (world space) eli ontologiasta (nykyinen, ennakoitu ja preferoitu todellisuus sijoittuvat eri ulottuvuuksiin). Galtung erottaa kutakin ohjaavat mallit ja pelisäännöt toisistaan (1977 s. 61). Yhdistävänä tekijänä on pyrkimys lausejoukkojen sopusointuun (dataauseet/ teorialauseet/arvolauseet) yhteiskunnallisen toiminnan avulla. Tieteen kannalta Galtungin konstruktiossa on olennaista se, että tiede operoi tasapainoisesti olemassaolevan, ennustetun ja preferoidun todellisuuden tasolla. Kaikki edelläkuvatut sisältyvät tieteeseen sen erottamattomana osana.

Erityisesti postmoderniin kohdistuvassa ansiokkaassa katsauksessaan myös Niiniluoto päätyy eräänlaisen sofistikoituneen eklektismin preferoivaan lopputulokseen. Hän näyttäisi viittaavan tällä kuitenkin pikemminkin eri kulttuuritraditioiden uudenlaisen yhteistyön tarpeeseen postmodernin

tyhjiössä, kuin tieteen itsensä uudelleenarvioinnin tarpeeseen. »Yksilön luovaan panokseen tieteessä, taiteessa ja tekniikassa uskovan modernin Kulttuurirahaston ikkunasta voi vilkuttaa esimodernin Vanhan kirkon puiston kautta postmodernin Lönrotinkadulle», toteaa Niiniluoto (1994 s. 331).

Oikeustutkijoista eklettisminproblemaa on sivunnut esim. Backman. Jäljitettyään oikeustutkimuksen metodologisen moniaineksisuuden ja lohkoutuneisuuden syitä eri suunnilta (oikeuden ontologinen moninaisuus, kielellisyys, vuorovaikutus ympäristönsä kanssa, historiallisuus, sääntelyn kohteen monimutkaisuus, tiedonintressien moninaisuus jne.) Backman toteaa, että »oikein ymmärrettynä oikeustiede on väistämättä moniaineksinen ja metodisesti avoin tieteenala». Backman ei silti näytä kiistävän kokonaiskäsitteilyn tavoittelun ja eklettismin välttelyn tarvetta, mutta hän suhtautuu epäilevästi mahdollisuuteen konstruoida enää mitään suurta, eri oikeuden aspektit yhteensovittavaa teoriaa (1992 erit. s. 18–19, 103, ks. myös Paaso 1992 s. 56).

Husa taas suorittaa merkittävän ponnistuksen osoittaakseen erilaisten pohjimmitaan ontologille realismi/idealismi -jaottelulle perustuvien dikotomioiden (Sein/Solen; havainto/tulkinta; luonto/kulttuuri jne.) merkityksen suhteellisuuden tieteellisen oikeusdogmatiikan metodologiassa. Näin hän argumentoi **yleistä tieteenfilosofista liikkumatilaa** empiiriselle tutkimusotteelle odt:ssa. Näin muotoutuvalla alueella hän korostaa eräänlaisen »reflektoituneen eklettismin» (TO:n ilmaisu) tarvetta (esim. s. 276–277). Silti hän näyttää ainakin implisiittisesti huomioivan myös ontologisen adekvaattisuuden periaatteen ja sitoutuvan tähän periaatteeseen ainakin väljänä heuristisena (metametodologisena) ohjenuorana (erit. s. 279). Ellei näin oleteta, suoritettujen ontologisen tarkastelun merkitys hämärtyy (s. 181 ss.) (vrt. Klami 1995 s. 14–15). Itse asiassa filosofisen reflektion tärkeydellä perusteltujen **tutkimustehtävien** (s. 11 ss.) mielekkäisyys jo sinänsä näyttää edellyttävän mainitun väljän oletuksen tekemistä.

»Metaontologiselta» tasolta ontologiselle tasolle »noustaessa» (tai »laskeuduttaessa») voidaan todeta, että Husan ontologinen lähtökohta on »klamilainen» oikeuden dualistinen ontologia (realismi – normativismi, ks. kuitenkin Klami 1995 s. 14–15, 17). Husa tekee arvokasta työtä empiirisen tutkimusotteen sopeuttamiseksi mainittuun lähtökohtaan. Työn arvoa ei vähennä se, että hän laskee perustuksensa olennaisesti Otto Brusiinin jo 1938 laskemalle kivijalalle (s. 111 ja s. 168 ss.).

Hän ei unohda myöskään Antti Kivivuoren (s. 114 ss.) merkittävää pioneerin tai myyräntyötä suomalaisen oikeusdogmatiikan laki/oikeuspositivistisessa (käsitteistä s. 54) perustassa (vrt. Jyränki 1995 s. 8 Husan teeseistä Kivivuoren anti-teeseinä). Husalta ei jää huomiotta myöskään Laakson (1980) avaus trialistisen ontologian suuntaan, ei liioin Kultalahden niin ikään merkittävä panos oikeustieteen metodikeskustelussa (1992).

Empiirisen tutkimusotteen yhdistäminen oikeuden realistiseen ontologiaan on suhteellisen yksinkertaista. Sen yhdistäminen dualistiseen ontologiaan on jo olennaisesti haasteellisempää. Vaikeudet lisääntyvät vielä, mikäli murretaan Klamin dualistinen heiluri (s. 17–18, sekä s. 154–157) – ajatus oikeudesta säännön ja käyttäytymisen heilurimaisena vuorovaikutuksena – mitä Husa ei sinänsä eksplisiittisesti esitä, ja siirrytään kohden oikeuden immanentin arvoelementin postuloivaa ontologiaa (esim. trialismi: realismi, normativismi, aksiologismi) (vrt. Backman 1992 s. 104–105).

Husan avaraksi venytetty »empirian» käsite (s. 194) näyttäisi kyllä tässä yhteydessä »antavan periksi» ja mahdollittavan itseensä esim. Popperin Maailma 3:n arvoineen ja normeineen. Epäselvemmäksi jää sen sijaan Husan omaksuma »merkityshavainnon» käsite (s. 232 ss.). Sama on todettava empiirisestä tutkimusotteesta varsinaisten (kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten) menetelmien tasolla. Husan hieman korkealle abstraktiotasolle jäävä esitys jättää kaiken kaikkiaan metodin osalta paljon vastaamattomia kysymyksiä (vastaavasti Klami 1995 s. 4–5, 7, 17).

Erilaisista vulgaari- ja raakaempirismin virhetulkinnoista karsittunakin empiirisen tutkimusotteen mahdollisuudet painottunevat väistämättä toiminnaksi ja käyttäytymiseksi ymmärrettävään oikeuteen/oikeuden (ontologiseen) osioon. Tämä johtaa ao. tutkimusotetta hyödyntävän tutkimuksen helposti oikeuspositivistiseen imuun (oikeuspositivismin tyypeistä ks. tässä suhteessa yleisesti s. 55 av. 178, vrt. Klami 1995 s. 7 ja 9–10; mistään vahvasta kausaliteetista ei tässä yhteydessä ole kyse; ks. myös Klami 1995 s. 17 ja erit. Jyränki 1995 s. 4 »oikeuspositivismin» ja »oikeusempirismin» yhteydestä).

Tästä aiheutuvien ongelmien merkitys vaihtelee **oikeudenaloittain**, mihin Husa empiirisen metodin käyttöarvoa pohtiessaan kiinnittää huomiota (s. 194, 278). Pienimmillään ongelmat (ja suurimmillaan mahdollisuudet) ovat ilmeisesti valtiotähtöoikeudessa, jossa helposti »havainnoitaville» **organikäytännöille** on vakiintuneesti

annettu myös merkittävä oikeuslähdeasema. Toisaalta esim. ympäristöoikeudessa tilanne on jo selvästi erilainen, vaikka tälläkin oikeudenalalla on käyttöä myös empiiriselle tutkimusotteelle. Ongelmat ja mahdollisuudet vaihtelevat jopa tutkimustehtävittäin ja normityypeittäin (s. 262 av. 269). Mutta riittääkö Husan tarkastelujen sinänsä varsin pitkälle viety analyttinen kontekstuaalisuus eliminoimaan edellä esiin nostettua ontologisen adekvaattisuuden periaatteesta nousevaa probleemaa, jolla on eri oikeudenalat ylittäviäkin aspekteja?

Esim. oikeudellisen sääntelyn kausaaliisiin vaikutuksiin (tulkintasuositusten perustana) etsiytyminen edellyttää kaikilla oikeudenalalla empiirisellä tutkimusotteella hankittavaa tietoa. Tuon tiedon tulkitsemiseen tarvittavan, riittävän avaran teoreettis-aksiologisen viitekehysten hankkimisessa sanottu metodi osoittautuu kuitenkin vaillinaiseksi apuvälineeksi. Näin muodostuu metodologinen dilemma tai paradoksi: oikeudenaloilla, joissa yhteiskunta- ja arvotieto nousee keskeisimmäksi korostuvat samanaikaisesti empiirisen tutkimusotteen tarve ja sen puutteet (vrt. Jyränki 1995 s. 11 ja Mikkola 1994 s. 8).

Näyttää siltä, Husan esityksen jännitteet kulminoituvat hänen pyrkimyksensä korostaa samanaikaisesti yhtäältä tieteellisen oikeusdogmatiikan arvoherkän kriittisyyden tarvetta (s. 166, s. 203–204, s. 280, mikä ainakin lähtökohtaisesti tapahtuu pikemminkin kreikkalaisen kuin länsimaisen tieteen hengessä (von Wright: 1992 s. 178–181) ja toisaalta empiirisen kvantifioivan tutkimusotteen laajoja mahdollisuuksia oikeustutkimuksen alueella.

»Kovia» menetelmiä voidaan toki ajatella käytettävän »pehmeiden» arvojen/tavoitteiden toteuttamisen arviointiin. Mutta mistä tavoitteet/arvot, joihin reaalityodellisuutta empiirisiin (»kovin» tai »pehmein») menetelmin peilataan, saadaan ja miten ne hankitaan? Jos Husan metodologinen kokonaiskonstruktio ei osoittaudu riittävän avaraksi teoreettis-normatiivisen taustan ja viitekehysten luomiseksi empiiriselle tutkimusotteelle on lopputuloksena luisuminen kohti empirismiä sanan negatiivisessa, tiedeyhteisön piirissä jo ilmeisen tutuksi tulleessa (pinnallisuus)merkityksessä (esim. Koskiahho 1990 s. 21).

Husan konstruktion mahdollisten ongelmien ääriviivat piirtyvät ehkä selkeämmin esiin tarkasteltaessa Husan empiiriselle tutkimusotteelle odt:ssa kaavaillemaa käyttöalaa hieman tarkemmin – siltä osin kun asia ylipäänsä väitöskirjatyössä tarkentuu (ks. myös Klami 1995 s. 4–5). Empiirisen metodin odt:ssa relevantti käyttöala

muodostuu Husan konstruktiossa kahtalaiseksi (s. 264 myös av. 278):

- 1) Lain tavoitteellista tulkintaa palveleva havainnointi (havainnointi laajasti »merkityshavainnoksi» ymmärrettynä)
- 2) Tulkintavaihtoehtojen faktisten seurausten analyysi

3.3. Jatkotarkastelun rajaus. Empiiristä tutkimusotetta odt:een sovellettaessa erityisongelmiksi muodostuvat Husan empiiriselle tutkimusotteelle (hypoteeseille) asettamat a) »(merkitys)havainnointiin perustuvuuden» ja b) »koeteltavuuden» vaatimukset; jälkimmäinenkin olisi kyettävä tulkitsemaan oikeustieteelle arvotieteenä sopivalla tavalla. Myös hypoteesien c) informatiivisuusvaatimus edellyttää lisähuomiota. (ks. s. 225 ss., vrt. Klamin 1995 s. 16 osaksi eri näkökulmasta esittämään Husan hypoteesinormien positivismikritiikkiin).

3.3.1. Havainnointiin perustumisen vaatimus. Arvot oikeuden ontologisina osasina eivät ole läheskään jäännöksettä havainnoin todennettävissä tai ylipäänsä empiirisen tutkimusotteen tavoitettavissa. Tulkintavaihtoehtojen faktisia seurauksia (edellä kohta 2) tulisi kyetä suhteuttamaan, paitsi lainsäätäjän tavoitteisiin (edellä kohta 1), myös konkreettisen oikeusyhteisön arvoihin ja jopa laajempaakin arvokehukseen, ideaalilauditorioon.

Arvot voidaan tässä yhteydessä jakaa esim. Kari E. Turusen (1993) tapaan 1) varsinaisiin arvoihin, 2) ihanteisiin, 3) arvostuksiin ja 4) arvokkaihin kokemuksiin. Näistä »arvot» yleismääreenä alistuvat empiiriselle tutkimusotteelle korkeintaan (oikeus)yhteisön aktuaalisiksi sitoumuksiksi tiivistyneellä todellisuuden tasolla (siis lähinnä arvostuksina ja arvokkaiksi kokemisina). Näistä saadaan jotenkin tietoa esim. empiirisillä asennetutkimuksilla. Muilta osin – ja siis ydinosaan – arvot näyttäisivät jäävän empiirisen metodin katvealueelle. Laadullinen analyysi tuskin muuttaa tilannetta ratkaisevasti tältä osin.

Mistä ja miten Husan tarkoittama reflektioiva ja kriittinen oikeus(»dogmaattinen») tutkimus etsii relevantin teleologian ja tarvittavat aksiologiset (autonomiset) mittapuunsa lain aikaansaamien kausaalisten prosessien tulkitsemiseen? Empiirisen tutkimusotteenko avulla? (ks. myös Galtung 1977 s. 65, Kuitunen 1988 s. 136 ss. ja Jyränki 1995 s. 11).

Husan omaksuma »merkityshavainnon» käsite lienee tietoteoreettisesti ja metodologisesti välttämätön perusedellytys empiirisen tutkimusotteen sopeutumiselle em. ontologiseen adek-

vaattisuuden periaatteeseen oikeuden (tutkimuskohteena) yhteydessä. Sen sisältö jää kuitenkin täsmennyttömäksi, samoin sen suhde rationaaliseen ajatteluun. Voidaanko ja tarkoitetaanko »merkityshavainnon» käsitteellä (kokonaan) korvata rationalistinen ajattelu, johon usein varsinaisen arvo(vs. muun merkitys)tiedon lähteenä viitataan? Tässä yhteydessä voidaan tietysti viitata yhteiskunnallisen (arvo)diskurssiin ja sen empiiriseen (merkitys)havainnoitavuuteen, mutta sama tuskin koskee tuon diskurssin rationaalisuusehtoja.

Entä mikä merkityshavainnoinnin metodi on? Tätä vaikeaa filosofista ongelmaa lähestyttäessä joudutaan ottamaan kantaa mm. luonnollisten ja arvo-objektien välisen suhteen ongelmaan (ks. Sajama 1992 s. 92–93). Yksinomaan lainsäätäjän tai muidenkaan (aktuaalisiin) arvostuksiin ja arvokkaisuuteen kokemuksiin rajoittuvaan oikeuden arvoelementtiin pitäytyminen ei joka tapauksessa näyttäisi riittävän ainakaan Husan monessa yhteydessä preferoimalle kriittiselle (autonomiselle) oikeustutkimukselle (vrt. Mikkola 1994 s. 8, ks. myös Galtungin avarasta arvokäsitteestä 1977 s. 56, mikä ei välttämättä vastaa yleistä kielenkäyttöä; ks. Niemelä 1993 s. 11, joka viittaa taipumukseen rajata arvon käsite tiedostettuihin ja asetettuihin päämääriin, siis ilmeisesti lähinnä Turusen 3–4 arvokäsitteisiin; vrt. Heuru 1993 s. 404–405, joka tekee selvän eron arvojen ja arvostusten välillä).

Elleivät arvot ole ontologisesti osa oikeutta ei kriittinen oikeustieteellinen tutkimus ole mahdollista. Ellei taas irtauduta arvoista kokemuksina yms. ei voida luoda edellytyksiä aidosti kriittiselle, autonomiselle oikeustutkimukselle. Toisaalta Husa viittaaakin empiirisen tutkimusotteen rajoituksiin mm. siten, että kyseinen tutkimusote soveltuu esim. tiettyihin oikeustutkimuksen osatehtäviin (s. 250). Tästä tulisi tehdä metodisia johtopäätöksiä, paitsi yksittäisen tutkimuksen tasolla, myös yleisemminkin oikeustutkimuksen tasolla, jossa se merkitsisi oikeustieteen/oikeusfilosofian/yhteiskuntafilosofian raja-aitojen madaltamista (näin myös Mikkola 1994 s. 8, ks. myös esim. Eriksson 1992). Yhtä hyvin koko tutkimusalan kuin yksittäisten tutkimusasetelmienkin tasolla tällainen siirtymä merkitsisi tutkimuksen muuttumista vaativammaksi ja monimutkaisemmaksi (Koskiahon 1990 s. 24–25, 90–91).

Edellä viitattuihin metodisiin johtopäätöksiin Husan esitys tarjoaa runsaasti metodologisia aineksia. Jo Husan tieteenfilosofiset **peruslähtökohdat**, metodologinen avoimuus (s. 256) ja metodologinen holismi (vs. monismi, s. 14) – eli

eklektismi jossakin sofistikoituneessa merkityksessä – tarjoaa arvokkaita lähtökohtia kaikkiin edellä viritettyihin kysymyksiin vastaamiseen. Esim. ihmisen olemukselliseksi tulkittujen tarpeiden (eloonjääminen, turvallisuus jne.) kautta arvoihin etsiytyvä ja arvot perusteleva katsomus (Sajama 1992 s. 97–100) sitoo arvotiedon viime kädessä sekä aisteihin että järkeen (vrt. Niemelä 1993 s. 22, joka tarkastelee järkeä (ymmärrystä) eri tietolähteitä **syntentisoivana** toimintona).

Näin muodostuvaa holistista lähtökohtaa voidaan täydentää esim. Galtungin kriittisen ja holistisen, hyvinvointisuuntautuneen arvotieteen metodologialla (1977), samoin kestävä kehityksen käsitteeseen nojautuvalla eri tieteenalarajat ylittävällä **tutkimus- ja toimintaohjelmalla** (ks. Allardt 1991 s. 11–23, Heuru 1995 s. 64–65 hyvinvoinnin ja kestävä kehityksen integroivasta otteesta; ks. myös Oksanen 1993 erit. s. 16 ss.). Yksittäisten tutkimusohjelmien ohella ao. toimintakokonaisuus tulisi ankkuroida yliopistoihin esim. tutkijakoulujen ja muiden laajempien monitieteisten toimintokokonaisuuksien tasolla.

Kyiseiselle ohjelmille ominaisen holistisuuden ei tarvitse merkitä mystiikan tms. tieteelle aidosti periferisen aineksen sisään tunkeutumista tieteesseen (vrt. Koskiahon 1994 s. 150, ks. myös 1990 s. 14). Yhteiskunnallisten toimintojen ja kulttuurin eri alueiden »aluejakoa» voidaan edelleen ylläpitää, mutta sitä voidaan myös kehittää aiempaa reflektoidumpaan suuntaan ns. modernin projektin kokemusten pohjalta (esim. von Wright 1992 erit. s. 193–195). Lähtökohdaksi voitaisiin ottaa esim. Koskiahon länsimaiselle tieteelle virikkeiksi esittämät idän filosofioiden piirteet (asioiden monimutkaisuuden tunnistaminen, kompleksisuus, harmonian ja ristiriidan samanaikainen korostaminen jne., 1990 s. 15), joiden avulla (mm.) Koskiahon hahmotellut uutta tiedekonseptiä (1990 erit. s. 87 ss.).

Myös Husa viittaa muidenkin metodologisten suuntien edelleen kehittelytarpeeseen oikeustutkimuksen sisällä (säännöt/periaatteet, argumentaatioteoria, s. 250 av. 227, s. 267). Näitäkään teemoja ei ole vaikea yhdistää yllä esitettyyn, osaksi yllä on jo eksplisiittisesti näin tehty.

3.3.2. Koeteltavuusvaatimukseen liittyen on oikeustutkimuksen (ontologisen) luonteen ja korrespondenssiperiaatteen sovellutusalueen, ehkä myös oikeustutkimuksen paradigmaattisen tilanteen, pohdittavaksi ottaen kysyttävä: Mitä koetellaan ja millä? (ks. myös Backman 1992 s. 101, vrt. Koskiahon 1990 s. 96–97). Miten ymmärretään ja koeteltavuuden vaatimuksen näkökulmasta

tulkitaan tilanne, jossa ao. tutkimusotteen ydinalueella oleva »havaintoaineiston» osa (esim. ylimmän tuomioistuimen ennakkopäätöksissä ilmenevä **viranomaiskäyttäytyminen**) on ristiriidassa tutkimusotteen tavoittamattomissa/tai periferia-alueella olevan juridis-aksiologisen »merkityshavainto»-aineksen kanssa (esim. juridisesti vasta muotoutumassa olevat ihmisoikeudet)?

Ainakin ymmärrettäessä arvot/oikeusideologia (s. 154 ss.) oikeuden elimellisenä osiona tai tarkastelutasona joudutaan kysymään, tullaanko oikeudellisen toiminnan/käyttäytymisen hallitsevaan asemaan nostavalla metodilla vinouttaneeksi metodologiaa tai oikeuslähdeoppia (ks. myös Klami 1995 s. 12–14, Jyränki 1995 s. 4). Testaataanko arvotodellisuudella orgaanitodellisuutta vai päinvastoin? (vrt. s. 227).

»Pitämisen» ja »olemisen» ohella tulisi kyetä ennakoimaan myös »tuleminen». Näin päästään viimeiseen teemaani.

3.3.3. Myös Husan informatiivisuusvaatimukselle oikeusdogmaattisten hypoteesien relevanssiehtona antamaan sisältöön voidaan yllä omakustusta viitekehuksesta käsin kohdistaa huomautus. Informatiivisuusvaatimus voidaan ymmärtää Husan tavoin formaalisioikeudellisesti: tulkintahypoteesin oikeusjärjestykseen kytkeytymisen »varmuuden» (kenties hieman empiristisen konservatiivisena, esim. Adorno 1991 s. 161) korostuksena. Se voidaan ymmärtää kuitenkin myös materiaalisioikeudellisesti: (popperilaisisittain) »rohkeina» oikeuden keskeisiä, empiirisen metodin tavoittamatta jääviä materiaalisia arvoperusteita koskevana »arvauksina».

Kyseiset arvoperusteet 1) selittävät (validiksi osoittautuessaan) paljon oikeusjärjestyksestä, niiden 2) deduktioarvo ratkaisutilanteissa ja lainsäädännön evaluointikriteereitä valittaessa on korkea ja 3) (hypoteesina) ne suorastaan tiikuvat oikeuden keskeistä (arvo)sisältöä. Myöskin tällainen oikeuden periaatekeskustelunkin tematiikkaan (esim. Tolonen H 1988 s. 183) liitettävissä oleva tulkintahypoteesin informatiivisuusvaatimus – tai ao. vaatimuksen tulkinta – on tärkeä.

Yllä mainitussa merkityksessä informaatioarvoltaan korkeita, mutta vielä sangen puutteellisesti konfirmoituja periaatehypoteeseja on käsitelty mm. Martin Scheininin väitöskirjassa (1991, vrt. Husa s. 87 ja Klami 1995 s. 13). Myös (vasta) kiteytymässä oleviin – tai klassisiin – arvoihin, periaatteisiin ja filosofiaan (vrt. s. 145 av. 64) kurottautuvaa oikeustutkimuksen metodologiaa tulisi rohkaista erityisesti oikeuspoliittisessa ja (lainsäädännön) evaluaatiotutkimuksessa – pa-

radigmaattiset rajoitteet huomioiden vm:ssa jopa enemmän kuin odt:ssa (ks. Klami 1995 s. 12–14, ks. myös Jyränki 1995 s. 4).

Tämä on perusteltua mm. siksi, ettei lainsäätäjällä useinkaan edusta yhteiskunnallisen arvo muutoksen herkintä indikaattoria tai tulkkia, vaan lisäksi tarvitaan mm. tiedeyhteisön panosta; samoin siksi, että empiirinen tutkimusote voi tällaisen tutkimuksen osatehtävissä merkittävästi hädelmöittää tutkimusasetelmaa, jopa osaksi konstituoida sen (vrt. s. 103–105, Koskiaho 1990 s. 53–54). Lainsäädäntöön kohdistuvan, odt:ta laajemmän tutkimusintressin ja viitekehyyksen omaavan tutkimuksen haasteisiin ja tarpeisiin on kiinnitetty merkittävää huomiota myös oikeustieteen tuoreessa valtakunnallisessa arviointiraportissa (Suomen Akatemia 1993 s. 102, 111–112, 115–116, 117–118

SUMMA SUMMARUM 1:

Empiirinen tutkimusote on hyvä renki mutta huono isäntä!

SUMMA SUMMARUM 2:

Mehr Licht ! Oikeustiede ja sen lähitieteenalat muodostavat synergeettisen kokonaisuuden. Siinä oikeustutkimuksen tulee huolehtia koko revii-ristään saumattoman ja kokonaisvaltaisen yhteiskuntatieteellisen lähestymistavan mahdollistamiseksi. Paradigmamurrosta voitane – paradoksaalista kyllä – tukea myös tieteen tulosvastuistamista koskevilla argumenteilla. Niiniluodon mukaan »Muinaiset esi-isämme keksivät sanan **tieto** tarkoittamaan tietä, joka vie perille. Meidän tässä ylväässä talossa (so. HY: ssa, TO:n huom.) työskentelevien opettajien ja tutkijoiden tulosvastuun tärkein osa on siinä, että sivistysyliopiston tiedollisesti ja siveellisesti velvoittava perinne säilyy hengissä ja kulkee viestinä eteenpäin» (1994 s. 348). Kuten Husakin huomauttaa, sivistys on erottamattomassa yhteydessä kritiikin ideaan (ks. myös Niiniluoto 1994 s. 344). Suurena kertomuksena sivistys, barbarian vastakohta (J & M 1977 s. 154), on yhteydessä myös yksilulotteista moniulotteisempaan ja – arvoiseen tiedekäsitykseen. Vaikka yliopistolaitoksemme on yhä moni-ilmeinen ja eriytynyt – tai juuri siksi – sivistyksen idean vaalimisen antaminen yksinomaan HY:n vastuulle ei ole tarkoituksenmukaista (vrt. esim. Oksanen 1993 s. 140 ss. ja siellä viitattu kirjallisuus yliopistojen monifunktionaalisuudesta).

LÄHTEET

- Arnio, Aulis: Virallisen vastaväittäjän lausunto Lapin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle Rauno Halttusen väitöskirjasta »Oikeudellisesta ratkaisusta joustavien normien sovellutusalueella». (Arnio 1994)
- Adorno, Theodor W.: Sosiologia ja empirinen tutkimus, teoksesta Järjen kritiikki, Tampere 1991 (s. 147–167) (Adorno 1991)
- Ahonen, Pertti: Hallintotieteet koulutusala-arvioinnin jälkeen, KTA 4/94 s. 126–131 (Ahonen 1994)
- Allardt, Erik: Kestävän kehityksen yhteiskunnallisista edellytyksistä, teoksesta Ympäristökysymys, Massa & Sairinen, Helsinki 1991 (Allardt 1991)
- Anttiroiko, Ari-Veikko: Kunnallistutkimus ja tieteen kriisi, artikkeli Erkki Pystysen juhla- ja kirjasta »Uudistuva kunnallistutkimus», Tampere 1993 (Anttiroiko 1993)
- Anttiroiko, Ari-Veikko: Moderni essentialismi. Kunnan olemuksen tutkimisen metodologiset lähtökohdat, Tampere 1993 (Anttiroiko 1993 a)
- Aristoteles: Nikomakhoksen etiikka (Juva 1981) (Aristoteles 1981)
- Backman, Eero: Oikeustiede yhteiskuntatieteenä, Helsinki 1992 (Backman 1992)
- Chen, Huey-Tsyh: Theory-Driven Evaluation, London 1990 (Chen 1990)
- Eriksson, Lars D: Kritik, moral och rätt. Helsinki 1992 (Eriksson 1992)
- Eskola, Antti: Sosiaalitieteiden muuttuvat tekstit ja käytännöt, artikkeli Antti Eskolan 60-vuotisjuhlakirjasta »Jos A niin», Tampere 1994 (Eskola 1994)
- Galtung, Johan: Methodology and ideology. Essays in methodology. Copenhagen 1977 (Galtung 1977)
- Heuru, Kauko: Kunnan perustehtävät ja perusarvot muuttuvissa olosuhteissa, KTA 19/93 s. 402–406 (Heuru 1993)
- Heuru, Kauko: Uusi kuntalaki, Helsinki 1995 (Heuru 1995)
- Hilpelä, Jyrki: Filosofia kritiikkinä, Joensuu 1986 (Hilpelä 1986)
- Juntunen & Mehtonen: Ihmistieteiden filosofiset perusteet, Jyväskylä 1977 (J & M 1977)
- Jyränki, Antero: Virallisen vastaväittäjän lausunto Lapin yliopiston yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle Jaakko Husan väitöskirjasta »Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan tutkimuksen metodologiasta». (Jyränki 1995)
- Kasvio, Antti: Keskusteluun sosiologian uudistumisesta, Sosiologia 2/94 s. 125–128 (Kasvio 1994)
- Klami, Hannu Tapani: Virallisen vastaväittäjän lausunto Lapin yliopiston yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle Jaakko Husan väitöskirjasta »Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan tutkimuksen metodologiasta». (Klami 1995)
- Koskiahio, Brita: Ohi, läpi ja reunojen yli. Tutkimuksen peruskysymyksiä, Helsinki 1990 (Koskiahio 1990)
- Koskiahio, Brita: Kompleksisuuden hallinta ympäristötutkimuksessa, teoksesta Ympäristöongelmat ja tiede, Helsinki 1994 (Koskiahio 1994)
- Kuitunen, Jorma: Hyvinvointisuuntautunut, kriittinen tiede (teoksesta Tiede, kriittisyys, yhteiskunta, Tampere 1988 (Kuitunen 1988))
- Kultalahti, Jukka: Omaisuudensuoja ympäristönsuojelussa, Jyväskylä 1990 (Kultalahti 1990)
- Laakso, Seppo: Über die Dreidimensionalität des Rechts und juristischen Denkens. Tampereen yliopiston julkisoikeuden julkaisusarja A 2/1980 (Laakso 1980)
- Mikkola, Matti: Virallisen vastaväittäjän lausunto Rauno Halttusen väitöskirjasta »Oikeudellisesta ratkaisusta erityisesti joustavien normien sovellutusalueella» (Mikkola 1994)
- Niemelä & Hämäläinen: Sosiaalialan etiikka, Juva 1993 (Niemelä 1993)
- Niiniluoto, Ilkka: Essee »Moderni ja postmoderni kulttuuri» ja HYO:n 350-vuotisjuhlalpuheeseen perustuva essee »Tiedon soihju» teoksesta Järki, arvot ja välineet, Keuruu 1994 (Niiniluoto 1994)
- Niiniluoto & Saarinen: Esipuhe teoksesta »Vuosisatamme filosofia», toim. Niiniluoto ja Saarinen, Juva 1986 (Niiniluoto & Saarinen 1986)
- Niinistö, Kari: Inhimillistä toimintaa tarkasteleviin tietisiin ja erityisesti kasvatustieteelliseen tutkimukseen soveltuvat tulkinnallisen paradigman mukaiset tutkimusmallit ja – menetelmät, Turku 1981 (Niinistö 1981)
- Oikeustieteellinen tutkimus Suomessa: Valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan asettaman arviointiryhmän raportti, Suomen Akatemian julkaisuja 1/93 (Suomen Akatemia 1993)
- Oksanen, Timo: Tutkimus tulosehdotuksien rakentuvan korkeakoulujen hallinnon arviointi-, organisaatio- ja säätelyteoreettisesta rationaalisuudesta ja sen suhteesta erityisesti korkeakoulujen rationaaliseen autonomiaan (julkaisemat on julkishallinnon sivulautaturtyö) (Oksanen 1993)
- Paaso, Ilpo: Vahingonkorvausvastuun normiperusta lääkärin toimissa, Helsinki 1992 (Paaso 1992)
- Scheinin, Martin: Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa, Vantaa 1991 (Scheinin 1991)
- Sajama, Seppo: Mitä arvot ovat? (teoksesta Filosofian ongelmia, Turku 1991 (Sajama 1991))
- Sinkkonen & Kinnunen: Arviointi ja seuranta julkisella sektorilla (Sinkkonen & Kinnunen 1994)
- Tolonen, Hannu: Yleisten oppien rakenteesta ja merkityksestä (Allan Huttusen 60-vuotis- juhla- ja kirjasta, Turku 1988) (Tolonen 1988)
- Turunen, Kari E: Odotusmieliset, tieto ja tiede (teoksesta Tiede, kriittisyys, yhteiskunta, Tampere 1988) (Turunen 1988)
- Turunen, Kari E: Arvojen todellisuus – Johdatus arvokasvatukseen, Jyväskylä 1993) (Turunen 1993)
- von Wright, Georg, Henrik: »Katsaus filosofian tilaan Suomessa», teoksesta »Vuosisatamme filosofia», toim. Niiniluoto ja Saarinen, Juva 1986 (von Wright 1986)
- von Wright, Georg, Henrik: Tiede ja ihmisjärki, Keuruu 1987 (von Wright 1987)
- von Wright, Georg, Henrik: Minervan pöllö, Keuruu 1992 (von Wright 1992)